

COVID-19 SALGINININ ETKİLERİNE YÖNELİK 2020 YILI DİPNOT AÇIKLAMALARI İLE FİNANSAL PERFORMANS ARASINDAKİ UYUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ: GIDA VE PERAKENDE İLE TURİZM SEKTÖRLERİNDEKİ HALKA AÇIK ŞİRKETLER ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR İNCELEME*

Araş. Gör. Burak Ali ADANA**

Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ***

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi
2023, 25 (MODAVICA Özel Sayısı),
ÖS425-ÖS446

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, araştırma kapsamındaki işletmelerin Covid-19 salgını sürecinde finansal tablolarının ve bağımsız denetim raporlarının söz konusu işletmelerin salgından etkilenme durumlarını yansıtıp yansıtmadığını tespit etmektir. Bu bağlamda salgından ekonomik anlamda farklı şekilde etkilenmiş olan gıda ve perakende sektörleri ile turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmeler araştırma konusu edilmiştir. Çalışmada söz konusu işletmelerin finansal performanslarıyla bu işletmelerin

*Makale Gönderim Tarihi (Date of Submission): 01.12.2022; Makale Kabul Tarihi (Date of Acceptance): 13.03.2023

Arş. Gör. Burak Ali ADANA'nın Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ danışmanlığında yürütülen "2020 Yılı Bağımsız Denetim Raporlarının Covid-19 Salgınının Etkileri Açısından Değerlendirilmesi: Gıda ve Perakende Sektörleri ile Turizm Sektöründe Faaliyet Gösteren Halka Açık Şirketler Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme" isimli yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmış olan bu çalışma, 22-25 Eylül 2022 tarihlerinde MÖDAV tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Muhasebe Konferansında sunulan bildirinin, yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir.

**Mustafa Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, burakaliadana@gmail.com,

 orcid.org/0000-0002-1740-8358

**Mustafa Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, mobirecikli@yahoo.com,
orcid.org/0000-0001-5539-4658

Atf (Citation): Adana, B. A., Özbirecikli, M. (2023). Covid-19 Salgınının Etkilerine Yönelik 2020 Yılı Dipnot Açıklamaları ile Finansal Performans Arasındaki Uyumun Değerlendirilmesi: Gıda ve Perakende ile Turizm Sektörlerindeki Halka Açık Şirketler Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Özel Sayı*, 425-446.

bağımsız denetim raporları ve finansal raporlarında yer alan Covid-19 salgınıyla ilgili açıklamalar arasındaki uyum bu işletmelerin Altman Z" skorları da kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışmada söz konusu açıklamaların işletmelerin Covid 19 salgını etkileri açısından içinde buldukları gerçek durumu yansıttığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Denetim, Covid-19 Salgını, Finansal Performans, Denetçi Raporu

JEL Sınıflandırması: M21, M40, M42

EVALUATION OF CONCORD BETWEEN FINANCIAL PERFORMANCE AND THE FOOTNOTE EXPLANATIONS ON THE EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC FOR THE YEAR 2020: A COMPARATIVE INVESTIGATION ON PUBLICLY HELD COMPANIES IN FOOD AND RETAIL SECTORS AND THE TOURISM SECTOR

ABSTRACT

The aim of this study was to determine whether the financial statements and independent audit reports of the companies within the scope of the research reflected their situation regarding the impact of the Covid-19 pandemic. In this context, enterprises operating in the food, retail, and tourism sectors, which were affected by the pandemic economically in different ways, were the subjects of the research. In the study, concord between the financial performance of these enterprises and the explanations on the Covid-19 pandemic indicated in the independent audit reports and financial reports of these enterprises were evaluated by using Altman Z" scores of them. We concluded that these explanations reflect the real situation of the enterprises herein in terms of the effects of the Covid 19 pandemic.

Keywords: Independent Audit, Covid-19 Pandemic, Financial Performance, Auditor's Report

JEL Classification: M21, M40, M42

EXTENDED ABSTRACT

PURPOSE AND MOTIVATION

The Covid-19 pandemic and the restrictions placed to reduce the effects of the pandemic, which brought social and economic life to a standstill, affected the activities of independent audit, just like in many sectors. This study aimed at revealing whether the financial statements were prepared truthfully and whether the independent audit reports were prepared in a way that responded to the reliable information expectations of the stakeholders in terms of the effects of the Covid-19 pandemic by

identifying whether during the pandemic, the financial statements and the independent audit reports of the enterprises within the scope of the research reflected the effects of the pandemic on them.

METHODOLOGY

The independent audit reports and financial reports of the enterprises within the scope of the research were obtained from the internet address of the Public Disclosure Platform (www.kap.org.tr). The reports were evaluated by using the documentation scanning method, one of the qualitative research methods. Existing effects were evaluated in terms of the requirements of the independent auditing standards and the independent audit process. In order to evaluate the effects of the explanations made by the companies about Covid-19 in the independent audit reports and footnotes of the financial statements, the Altman Z" scores of the relevant companies were calculated for the years 2019 and 2020, and concord between the changes in the scores and the explanations was examined. The scope of the research consisted of 28 enterprises in the food, beverage and tobacco sector, 11 enterprises in the retail trade sector, and 10 enterprises in the restaurants and hotels sector.

Altman (1968) examined the financial ratios of a total of 66 production enterprises and developed a Z-score model that can be used in estimating financial failure. The Z-score formula that measures financial failure for publicly held businesses is as follows:

$$Z = 0.012 * X1 + 0.014 * X2 + 0.033 * X3 + 0.006 * X4 + 0.999 * X5$$

- X1: Working Capital/Total Assets
- X2: Retained Earnings/Total Assets
- X3: Earning Before Interest and Taxes/Total Assets
- X4: Market Value of Equity/Total Liabilities
- X5: Sales/Total Assets

Since the market value is included in this classical score calculation, the calculation can only be applied to publicly held enterprises. For this reason, Altman felt the need to develop this model and in his study in 2000, he calculated the failure score by using the book value of equity instead of the market value in the classical model. Altman (2000) defined this revised score calculation used for manufacturing enterprises as Z' score and calculated it as follows:

$$Z' = 0,717 * X1 + 0,847 * X2 + 3,107 * X3 + 0,420 * X4 + 0,998 * X5$$

In the same study, Altman (2000) included another formula that can be used to measure financial failure for businesses in all sectors. This formula, which Altman defined as Z" score, is as follows:

$$Z'' = 3,25 + 6,56 * X1 + 3,26 * X2 + 6,72 * X3 + 1,05 * X4$$

Although this model was developed to predict the bankruptcy of businesses, it is used as a model that can be used for evaluating businesses' financial performance, and it can also be used by lenders or investors when making their decisions.

RESULTS AND DISCUSSION

While determining the sectors within the scope of the study, the aim was to make a comparison between the sectors expected to be positively affected by the Covid-19 pandemic and the sectors expected to be negatively affected. In this context, when the Altman Z" score averages of the selected sectors were examined, it was expected that in the sectors expected to be positively affected, the average score of 2020 would be higher than that of 2019, and in the sector , expected to be negatively affected, the average score of 2020 would be lower than that of 2019. Looking at the average Altman Z" scores of the sectors, it was seen that, as expected, the 2020 scores of the Food, Beverage and Tobacco, and Retail sectors increased compared to 2019, and the 2020 score of the Restaurants and Hotels sector decreased compared to 2019.

When the independent audit reports and financial reports of twenty-eight businesses in the food sector within the scope of the research were examined, it was seen that the statements made about the Covid-19 outbreak were in line with their operating results and financial performance. It can be said that this change in the scores of most of the enterprises, whose Altman Z scores changed contrary to expectations, was due to the increase in bank loans, commercial debts, and operating expenses despite the increase in the revenues of the enterprises.

Seven of the eleven businesses within the scope of the research in the retail industry were not negatively affected by the Covid-19 outbreak, as expected in the industry. It was observed that this decrease in the scores of two of these businesses, which had a decrease in Altman Z scores, was not due to the decrease in sales, but due to reasons such as the increase in bank loans and the decrease in the real estate value increase amounts.

Six of the ten businesses operating in the tourism sector within the scope of the research stated that they were negatively affected by the Covid-19 outbreak. As expected in the industry, the Altman Z scores of these businesses decreased. It was observed that the high scores of the enterprises in the sector in which an increase in Altman Z scores were observed was due to the high capital increase in these enterprises or the provision of financing with long-term borrowings.

CONCLUSION AND IMPLICATION

In times of global crisis such as the Covid-19 pandemic, it is vital that the financial reports of businesses reflect the truth, especially in order not to mislead all stakeholders who need financial and non-financial information about the business. In this process, the importance of independent audit

reports for the stakeholders can be better understood. In this respect, we concluded that the explanations made by the businesses within the scope of the research in the context of reflecting the effects of the Covid-19 pandemic in their financial reports reflected the real situation of the businesses.

On the other hand, it is possible to say that the statements made by independent audit firms in the context of reflecting the effects of the Covid-19 pandemic in their independent audit reports also reflected the situation of the audited businesses. Therefore, it can be said that despite the pandemic conditions, a certain quality has been achieved in the audit activities in the context of the footnote explanations about the effects of the Covid-19 pandemic in the publicly held companies examined within the scope of the research.

If the independently audited financial statements of non-public companies are made accessible through a portal such as the Financial Reporting System of the Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority, it may be possible to carry out similar studies for these companies. Such studies can be beneficial in increasing both the quality of independent auditing and transparency.

1. GİRİŞ

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Vuhan şehrinde 2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkan ve tüm dünyada hızla yayılmasıyla birlikte Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandemi olarak ilan edilen Covid-19 salgını, sosyal ve ekonomik hayatı neredeyse durma noktasına getirmiştir. Bu süreçte hükümetler Covid-19 salgınının etkilerini azaltabilmek adına birçok kısıtlama yapmıştır.

Yapılan kısıtlamalarla birlikte ortaya çıkan ekonomik etkiler işletmelerin üretim, satış, pazarlama ve tedarik zinciri gibi hayati alanlarını etkilemiştir. Ekonomik faaliyetleri bu derece etkileyen Covid-19 salgınının, iktisadi yapının önemli bir yerini oluşturan bağımsız denetim süreçlerini ve bu sürecin çıktısı olan bağımsız denetim raporlarını da etkilemesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Covid-19 salgınıyla birlikte birçok işletmenin her zamankinden daha fazla finansal kaynağa ihtiyaç duyması, yatırımcıların ve kredi verenlerin karar alma süreçlerinde en önemli dayanaklarından biri olan bağımsız denetimden geçmiş finansal tabloların ve bağımsız denetim raporlarının önemini daha da artırmıştır.

Bu çalışmanın amacı araştırma kapsamındaki işletmelerin Covid-19 salgını sürecinde finansal tablolarının ve bağımsız denetim raporlarının söz konusu işletmelerin salgından etkilenme durumlarını yansıtmayı yansıtmadığını tespit etmek suretiyle finansal tabloların Covid-19 salgınının etkileri açısından gerçeğe uygun bir şekilde düzenlenip düzenlenmediğini ve bağımsız denetçi raporlarının yine Covid-19 salgınının etkileri açısından paydaşların güvenilir bilgi beklentilerine yanıt verecek içerikte düzenlenip düzenlenmediğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda salgından ekonomik anlamda farklı şekilde etkilenmiş olan gıda ve perakende sektörleri ile turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmeler araştırma

konusu edilmiştir. Çalışmada söz konusu işletmelerin finansal performanslarıyla bu işletmelerin bağımsız denetim raporları ve finansal raporlarında yer alan Covid-19 salgınıyla ilgili açıklamalar arasındaki uyum değerlendirilmiştir.

Covid-19 salgınının işletme faaliyetlerine etkilerine finansal tablo dipnotlarında veya bağımsız denetim raporlarında yer verilmiş olması beklenmiştir. Finansal tablo dipnotlarında veya bağımsız denetim raporlarında Covid-19 salgınının etkilerine yönelik açıklama bulunan işletmelerin etkilenme durumlarına göre Altman Z'' skorlarında bir değişiklik olacağı öngörülmüştür.

Çalışma kapsamındaki işletmelerden bağımsız denetim raporları veya finansal raporlarında Covid-19 salgınının etkileriyle ilgili olumlu açıklama yapmış olanların Altman Z'' skorlarının 2020 yılında 2019 yılına göre artmış olması beklenmektedir. Aynı bakış açısıyla bağımsız denetim raporlarında veya finansal raporlarında Covid-19 salgınıyla ilgili olumsuz açıklama yapmış olanların Altman Z'' skorlarının 2020 yılında 2019 yılına göre azalmış olması beklenmektedir. Öte yandan bağımsız denetim raporlarında ve finansal raporlarında Covid-19 salgınıyla ilgili herhangi bir açıklama yapmamış olan veya olumsuz etkilenmediğini belirten işletmelerin Altman Z'' skorlarında anlamlı bir değişiklik beklenmemektedir.

Çalışmada öncelikle Covid-19 salgınının, ekonomik faaliyetlere ve araştırmaya konu olan gıda, perakende ve turizm sektörlerine etkisi ele alınmıştır. Sonraki bölümde Covid-19 salgınının ekonomiye, bağımsız denetim raporlarına ve finansal tablolara etkisine yönelik çalışmalara yer verilmiştir. Daha sonra inceleme kapsamındaki işletmelerin bağımsız denetim raporları ve finansal raporlarında Covid-19 ile ilgili yapmış oldukları açıklamaların, işletmelerin finansal performanslarıyla ilişkilerinin değerlendirilebilmesi için işletmelerin Altman Z'' skorları hesaplanmış ve raporlarda yer alan açıklamalar değerlendirilmiştir.

2. COVID-19 SALGININ EKONOMİK FAALİYETLERE ETKİLERİ

Covid-19 salgınının patlak vermesi ile birlikte uygulanan karantinalar, ülkeleri bir hayli etkilemiştir. Sürekli etkinlik ve faaliyet içinde olan dünya sessizliğe bürünerek tüm kaynaklarını daha önce görülmemiş krizleri atlatmak için kullanmaya başlamıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü yayımladığı bir raporda, Covid-19 salgınının yarattığı krizin hem mal ve hizmet üretimini hem de tüketim ve yatırımı etkileyen bir ekonomi ve işgücü şokuna dönüştüğünü belirtmiştir (Chaudhary vd., 2020: 169-170).

Covid-19 salgını, son yıllarda insanlığın karşılaştığı en büyük küresel kriz olarak nitelendirilmektedir (Bareket-Bojmel vd., 2020: 566). Covid-19 salgını öncesinde 2020 yılı için büyüme beklentisi ortalama %3 seviyelerindeyken Covid-19'un küresel bir salgına dönüşmesi ile birlikte dünyada ekonomik faaliyetler durma noktasına gelmiş ve dünya tarihinde ekonomik anlamda en büyük daralma

dönemlerinden biri yaşanmaya başlamıştır (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, 2020). Özellikle küresel tedarik zincirlerine olan kötü etkileri sonucunda Covid-19 salgını sadece bir sağlık krizi olmaktan çıkıp aynı zamanda bir işgücü ve ekonomik krize dönüşmüştür (Karmaker vd., 2021: 411).

Uluslararası Para Fonu, Mart 2021’de yayımladığı bir raporda 2020 yılında dünya ekonomisinde %3,3’lük bir daralma olduğunu belirtmiştir. Aynı raporda gelişmiş ülke ekonomilerinde 2020 yılında %4,7’lik bir daralma olduğu belirtilmiştir (International Monetary Found, 2021).

2.1. Covid-19 Salgınının Gıda ve Perakende Sektörleri Üzerine Etkileri

Covid-19 salgını dünya genelinde birçok sektörü olumsuz yönde etkilemiştir. Az da olsa bazı sektörlerin olumsuz etkilenen sektörlerin aksine Covid-19 salgını sürecinde bazı mal ve hizmetlere olan talebin artmasına bağlı olarak pozitif yönlü etkilendikleri görülmüştür. Talebi artan malların başında yiyecek ve içecekler ile kişisel bakım ürünleri gelmektedir (Gençyürek Erdoğan, 2020: 1300-1303). Amerika Birleşik Devletleri’nde Covid-19 salgını ve insanların tüketim alışkanlıkları arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada; vaka sayılarında değişiklikler oldukça harcama davranışlarında da değişiklik olduğu görülmüştür. Değişen satın alma davranışları ile birlikte özellikle gıda sektöründe stoklama ve ihtiyaçtan fazla alma gibi davranışlar ortaya çıkmış ve bu durum salgının ilk dönemlerinde harcamalarda %40’lık bir artışa neden olmuştur (Baker vd., 2020: 836).

Covid-19 salgınının ilk günlerinden itibaren temel ihtiyaç malzemeleri ve gıdaya olan talebin artması, aynı zamanda uygulanan karantinalar sonucu evde geçirilen zamanın uzamasıyla birlikte ev içindeki tüketimin artması perakende sektörünün önemli belirleyicilerinden olmuştur. 2020 yılının Kasım ayında perakende sektörünün satış hacmi 2019 yılına göre %11,9 artmıştır. Bu artış incelendiğinde, otomotiv akaryakıtları hariç gıda dışı satışların %13,8 arttığı; gıda, içecek ve tütün satışlarının da %11,4 arttığı görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun Açıkladığı verilere göre Covid-19 salgını döneminde yaşanan ekonomik belirsizlik ve kısıtlamalara rağmen Türkiye’de 2020 yılında perakende sektörünün cirosu yıllık ortalama %15,9 oranında artmıştır (Türkiye Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği[TÜSİAD], 2021).

Covid-19 salgınının Borsa İstanbul’da yer alan sektörlerin endeks getirilerine etkileri incelendiğinde, gıda sektörünün getirilerinin olumlu etkilendiği görülmektedir. Temel ihtiyaç ve hizmetlerin üretildiği sektörlerden biri olan gıda sektörü, olağanüstü durumlarda insanların temel ihtiyaçlarını karşılama güdüsüyle hareket etmesinden dolayı talebin arttığı sektörlerdendir. Covid-19 salgını sürecinde de gıda sektöründeki nakit akışı devam etmiş ve bu sektör önceki döneme göre yatırımcılar için daha cazip bir hale gelmiştir (Kandil Göker vd., 2020: 15).

Covid-19 salgını sebebi ile gıda ürünlerine ve perakende marketlere olan talep artmış ve bu durumun sonucunda bu sektörlerin beklendiği gibi pozitif yönde anormal getiriler elde ettiği görülmüştür (Kılıç,

2020: 70). Çalışmamızda bu sektörlerde yer alan işletmelerin bağımsız denetim raporlarının inceleme konusu olmasının sebebi de bu sektörlerin salgın sürecinde yaşanan yoğun talepten dolayı pozitif yönlü etkilenmesinin beklenmesidir.

2.2. Covid-19 Salgınının Turizm Sektörü Üzerine Etkileri

Covid-19 salgınına karşı alınan önlemler kapsamında insanların evlerinde kalması ve ülke sınırlarının kapanmasıyla birlikte küresel turizm ve eğlence sektörüne çok büyük bir darbe inmiştir. İnsanların otel ve tatil talebi 2020 yılının Nisan ve Haziran ayları arasında neredeyse sifıra inerek tarihi bir düşüş göstermiştir. Geçimini turizm sektöründen sağlayan yüz milyonlarca insan göz önüne alındığında bu durumun çok büyük sosyoekonomik sonuçlar doğuracağını söylemek mümkündür (Duro vd., 2021: 1).

Turizm, eğlence ve seyahat sektörleri, salgın hastalık ve felaket dönemlerinde ciddi bir düşüşle karşılaşmaktadır. Bu gibi zor süreçlerde insanların düşünce ve davranışlarında meydana gelen değişiklikler bu durumun sebebi olarak görülebilmektedir. İnsanlar, seyahat esnasında hastalık bulaşma korkusuyla planladıkları tatillerini iptal etmekte ve kendilerini korumaya çalışmaktadır. Ayrıca seyahat eden insanların, hastalığın yayılmasında büyük rol oynadığı bilindiğinden salgının yayılmasını önlemek adına alınabilecek en etkili yöntemlerden biri olan seyahat kısıtlamaları getirilmektedir. Covid-19 salgını sürecinde de bu gibi durumlar ortaya çıkmış ve bunların sonucunda turizm ve eğlence sektörü bu süreçten en çok etkilenen sektörler arasında yer almıştır (Abbas vd., 2021: 1-2).

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (United Nations World Tourism Organization-UNWTO), dünya çapında turizm endüstrisi üzerinde benzeri görülmemiş etkiler yaratan Covid-19 salgını sürecinde, 2020 yılının ilk sekiz ayında uluslararası turist hareketliliğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre %70'lik bir düşüş görüldüğünü bildirmiştir. Bu düşüşün 730 milyar dolarlık bir kayıp anlamına geldiği de belirtilmiştir. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi Eylül 2020 itibarıyla Covid-19 salgınının etkileri sonucunda 121 milyondan fazla iş ve geçim kaynağının etkilendiğini ve bu durumun çok ciddi ekonomik ve sosyal kriz yarattığını belirtmiştir. Konsey, sektörün hayatta kalabilmesi için uluslararası koordinasyon ve işbirliği çağrısında bulunmuştur (Lu vd., 2021: 1).

Dünya Turizm Örgütü, 2021 Ocak ayında 2020 yılının Ocak ayına göre uluslararası turist hareketliliğinde %87'lik bir düşüş yaşandığını ve Covid-19 salgınının küresel turizm üzerindeki yıkıcı etkisinin 2021 yılında da devam ettiğini belirtmiştir (World Tourism Organization, 2021). Örgütün 2021 Haziran raporuna göre uluslararası turist hareketliliği 2021'in ilk çeyreğinde %83'lük bir kayıp yaşamıştır (Tekin, 2021: 879). Turizm ve seyahat sektöründen elde edilen gelirlerin azalmasının yanı sıra dünya genelinde Covid-19 salgını kaynaklı istihdam kaybının 100 milyon civarında olacağı tahmin edilmektedir (Jaipura vd., 2020: 245).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin açıkladığı verilere göre Türkiye'de turizm sektörü özellikle 2020 yılının üçüncü ve dördüncü çeyreklerinde yaşadığı daralmayla uluslararası turist sayısında %69,48'lik bir düşüş yaşamıştır. Kurumun açıklamış olduğu verilere göre 2020 yılında Türkiye'nin turizm gelirlerinde %65 oranında bir azalma görülerek yaklaşık 14 milyar dolarlık bir kayıp yaşanmıştır (Gün ve Tutcu, 2021: 538-539). Yine TÜİK verilerine göre 2019 yılında bir önceki yıla göre %17'lik artışla 34,5 milyar dolara ulaşarak rekor kıran turizm gelirlerindeki artışın 2020 yılında da süreceği öngörülürken Covid-19 salgınının ortaya çıkması buna engel olmuştur (Urfa vd., 2021: 23-24).

TÜİK verilerine göre ülkemizde 2019 yılında 34,5 milyar dolar olan turizm gelirleri 2020 yılında 12 milyar dolara gerilemiş ve 2021 yılında 24,5 milyar dolar olmuştur. 2022 yılına gelindiğinde ise ziyaretçi sayısı bir önceki yıla göre neredeyse iki kat artmış ve turizm gelirleri 46 milyar dolar seviyelerine gelmiştir. Bu veriler ışığında ancak 2022 yılına gelindiğinde Covid-19 salgınının etkilerinin azalmasıyla birlikte turizm sektöründe bir toparlanma olduğu görülmektedir. Öte yandan bu verilerin Covid-19 salgınının turizm sektörü üzerindeki etkisinin ne denli büyük olduğunu gözler önüne serdiğini de söyleyebiliriz (TÜİK, 2021; TÜİK, 2022; TÜİK, 2023).

Turizm sektörünün birçok ülke için önemli bir gelir ve istihdam kaynağı olduğu göz önüne alındığında sektörün Covid-19 salgını sürecindeki durumunun önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Çalışmamızda turizm sektöründe yer alan işletmelerin bağımsız denetim raporlarının inceleme konusu olmasının sebebi turizm sektörünün salgın sürecinde yukarıda da belirtildiği üzere negatif yönlü etkilenmesinin beklenmesidir.

3. COVID-19 SALGININ EKONOMİYE, BAĞIMSIZ DENETİM RAPORLARINA VE FİNANSAL TABLOLARA ETKİSİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Ataman vd. (2022) çalışmalarında Covid-19 salgınının sektör performanslarına etkilerini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla 22 sektörde toplam 250 işletmenin 2016-2020 yılları arasındaki finansal verileri oran analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda lokanta ve oteller, spor faaliyetleri, ulaştırma ve depolama sektörlerinin aralarında bulunduğu 10 sektörün Covid-19 salgınından olumsuz etkilendiği; gıda, içecek ve tütün, haberleşme ve iletişim, toptan ve perakende ticaret sektörlerinin içinde bulunduğu 12 sektörün salgından olumlu etkilendiği tespit edilmiştir.

Kutay ve Tektüfekçi (2021) çalışmalarında, Borsa İstanbul (BİST) Turizm endeksinde yer alan yedi işletmenin 2019 ve 2020 yıllarındaki finansal tablolarını içerik analizi yöntemiyle incelemiştir. Çalışmada Covid-19 salgınının; bağımsız denetim raporları, finansal tablo dipnot açıklamaları ve

faaliyet raporları üzerindeki etkileri bütüncül bir bakış açısıyla irdelenmiştir. Araştırma sonucunda Covid-19 salgınının incelenen işletmeleri önemli düzeyde etkilediği tespit edilmiştir.

Parlak (2021) çalışmasında Covid-19 salgınının denetçinin görüşüne ve denetim raporuna etkisini araştırmıştır. Araştırmada BİST'te toptan ve perakende ticaret sektörü ile lokantalar ve oteller sektöründe yer alan 31 işletmenin 2017-2020 yılları arasındaki denetim raporları incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda Covid-19 salgını sürecinde işletmelerin yeni denetim sözleşmesi yaparak denetçi değişikliğine gittiklerine ve dikkat çekilen husus paragrafında Covid-19 salgınının işletme faaliyetlerine etkisine yer verdiklerine ulaşılmıştır. Araştırmada salgının, denetçinin olumlu görüş dışında bir görüş bildirmesine ve işletmenin sürekliliğine önemli bir etkisinin olmadığı gözlemlenmiştir.

Doruk (2022) çalışmasında, gıda imalat sanayisindeki işletmeler ile diğer imalat sanayi işletmelerinin performanslarını Covid-19 salgını öncesi ve Covid-19 salgını döneminde ele alarak karşılaştırmalı bir şekilde incelemiştir. Araştırma sonucunda gıda işletmelerinin, satışlarının büyümesi aracılığıyla ölçülen performanslarının Covid-19 salgını döneminde azaldığı; varlık büyümesi, aktiflere göre getiri ve Tobin Q aracılığıyla ölçülen işletme performanslarının gıda sanayi işletmeleri açısından Covid-19 salgını döneminde olumlu seyrettiği, diğer imalat işletmeleri açısından Covid-19 salgını öncesi döneme göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Satışların büyüme oranında daha sonra bir toparlanma olduğu da tespit edilmiştir. Araştırmada satılan malın maliyetinin toplam varlıklara oranının gıda işletmeleri için azaldığı diğer imalat işletmeleri için sabit kaldığı görülmüştür. Covid-19 salgını döneminde gıda işletmelerinin çalışma sermayesinde artış görüldüğü ve bunun sonucunda diğer imalat işletmeleriyle aralarındaki farklılaşmanın ortadan kalktığı sonucuna ulaşılmıştır. Faaliyetlerden kaynaklı nakit akışlarının diğer imalat işletmeleri açısından gıda işletmelerine göre daha fazla arttığı ve bununla birlikte aradaki farkın kaybolduğu belirtilmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Yukarıda yer verilen literatürdeki çalışmalar referans alınarak, Covid-19 salgını sürecinde faaliyet hacmindeki artış nedeniyle salgın sürecinden olumlu yönde etkilenen gıda, içecek ve tütün sektörü ile perakende ticaret sektörü ve bu süreçte faaliyet hacmindeki azalış nedeniyle salgın sürecinden olumsuz yönde etkilenen oteller ve lokantalar sektöründe yer alan halka açık işletmeler araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır. Bu kapsamda gıda, içecek ve tütün sektöründe 28, perakende ticaret sektöründe 11, oteller ve lokantalar sektöründe 10 tane olmak üzere toplamda 49 halka açık işletmenin 2020 yılına ait bağımsız denetim raporları ve finansal raporları inceleme konusu edilmiştir. Çalışmada bu sektörlerde yer alan tüm işletmeler inceleme konusu edilmiş ve hiçbir işletme kapsam dışı bırakılmamıştır.

İşletmelerin gelir veya giderlerinde esas faaliyetleri dışında gelişen bir durumdan dolayı Altman Z'' skorlarında değişiklik görülmüşse bu durum bulgular bölümünde ilgili işletmeler için açıklanmıştır.

5. METODOLOJİ

Araştırma kapsamındaki işletmelerin bağımsız denetim raporları ve finansal raporları Kamuyu Aydınlatma Platformu'nun internet adresinden (www.kap.org.tr) elde edilmiştir. Elde edilen raporlar nitel araştırma yöntemlerinden dökümantasyon tarama yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Mevcut etkiler bağımsız denetim standartlarının ve bağımsız denetim sürecinin gereklilikleri açısından değerlendirilmiştir.

Bağımsız denetim gereklilikleri değerlendirilirken literatürde, Yaroğlu ve Kurt (2022), Demir (2020) ve Karakaya (2020)'nin da çalışmalarında dikkat çekmiş olduğu; Covid-19 salgını sürecinde ortaya çıkan önemli belirsizliklere yer verilip verilmediği, işletmenin sürekliliği ile ilgili bir şüphe olup olmadığı, yapılan tahmin ve değerlendirmelerin yeniden gözden geçirilip geçirilmediği ve dipnotlardaki açıklamaların daha kapsamlı yapıp yapılmadığı gibi konular incelenmiştir.

Bağımsız denetim raporları ve finansal tablo dipnotlarında Covid-19 salgınıyla ilgili açıklama bulunan işletmelerin yapmış oldukları açıklamaların ve bağımsız denetim raporları ile finansal tablo dipnotlarında herhangi bir açıklama bulunmayan işletmelerin açıklama yapmama durumlarının anlamlı bir şekilde değerlendirilebilmesi amacıyla inceleme kapsamındaki işletmelerin 2019 ve 2020 yıllarına ait Altman Z'' skorları hesaplanmış ve skorlarda gerçekleşen değişim ile yapılan açıklamalar arasındaki uyum incelenmiştir.

5.1. Altman Z Skor

Finansal başarısızlık yaklaşık elli yıldır çalışmalara konu olmakta ve bu konuda farklı modeller oluşturulmaktadır (Selimoğlu ve Orhan, 2015: 23). Altman (1968) yaptığı çalışmasında iflas durumunda 33 ve başarılı durumda 33 olmak üzere toplam 66 üretim işletmesine ait finansal oranları çoklu diskriminant analizi yöntemi kullanarak incelemiş ve finansal başarısızlık tahmininde kullanılabilecek Z skoru modelini geliştirmiştir.

Finansal oranlara yönelik olumsuz eleştirilerin, oranların yetersizliğinden değil de tek tek hesaplanıp değerlendirilmesinden kaynaklandığını belirten Altman, oranları tek tek ele almak yerine aralarındaki etkileşimlerin de dikkate alınarak birleştirilmesi gerektiğini öne sürmüştür (Erol Fidan, 2021: 1951).

Altman, modelde kullanmak için ilk olarak 22 finansal oran belirlemiştir. Sonrasında uyguladığı istatistiksel analizler sonucunda kullanılacak değişkenleri 5'e indirmiştir. Geliştirilen modele göre

işletmeler iflastan iki yıl öncesi için %72, bir yıl öncesi için %95 oranında doğru sınıflandırılmıştır (Terzi, 2011: 4).

Halka açık işletmeler için finansal başarısızlığı ölçen Z skor formülü aşağıdaki gibidir (Altman, 1968: 594):

$$Z = 0,012 * X1 + 0,014 * X2 + 0,033 * X3 + 0,006 * X4 + 0,999 * X5$$

- X1: Net Çalışma Sermayesi/Toplam Varlıklar
- X2: Dağıtılmayan Karlar/Toplam Varlıklar
- X3: Faaliyet Karı/Toplam Varlıklar
- X4: Piyasa Değeri/Toplam Kaynaklar
- X5: Net Satışlar/Toplam Varlıklar

Geliştirilen bu klasik skor hesaplamasında piyasa değeri yer aldığından hesaplama yalnızca halka açık işletmelere uygulanabilmektedir. Bu sebeple Altman bu modeli geliştirme ihtiyacı duymuş ve 2000 yılında yaptığı çalışmasında klasik modeldeki piyasa değeri yerine özkaynakların defter değerini kullanarak başarısızlık skorunu hesaplamıştır (Aytaç, 2022: 123). Altman (2000) üretim işletmeleri için kullanılan bu revize edilmiş skor hesaplamasını Z' skor olarak ifade etmiş ve aşağıdaki gibi hesaplamıştır:

$$Z' = 0,717 * X1 + 0,847 * X2 + 3,107 * X3 + 0,420 * X4 + 0,998 * X5$$

Altman (2000), aynı çalışmada tüm sektörlerde yer alan işletmeler için finansal başarısızlığın ölçümünde kullanılabilecek bir formüle daha yer vermiştir. Bu çalışmada kullandığımız ve Z'' skor olarak ifade ettiği bu formül şu şekildedir:

$$Z'' = 3,25 + 6,56 * X1 + 3,26 * X2 + 6,72 * X3 + 1,05 * X4$$

Altman geliştirdiği üç Z Skor hesaplaması için farklı eşik değerler belirlemiş ve işletmelerin Z skorlarını bu eşik değerlere göre değerlendirip sınıflandırmıştır. Bu eşik değerler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Altman Z Skor Modellerinin Eşik Değerleri

Z Skor	Z' Skor	Z'' Skor
Z < 1,8 → Batık	Z < 1,23 → Batık	Z < 1,1 → Batık
1,8 ≤ Z < 2,99 → Gri Alan	1,23 ≤ Z < 2,9 → Gri Alan	1,1 ≤ Z < 2,6 → Gri Alan
Z ≥ 3,00 → Başarılı	Z ≥ 2,9 → Başarılı	Z ≥ 2,6 → Başarılı

Kaynak: Hauschild, 2013: 7

Altman Z skoru modeli sonuçları başarılı, uygulanması ve anlaşılması zor olmayan ve bağımsız denetimden geçmiş raporlarda yer alan finansal bilgilere göre hızlı ve güvenilir bir şekilde uygulanabilen

bir model olarak çalışmalarda kullanılmaktadır. Bu model her ne kadar işletmelerin iflas durumlarını öngörmek amacıyla geliştirilmişse de işletmelerin finansal performanslarını değerlendirmede ve kredi verenler veya yatırımcıların karar alırken faydalanabilecekleri bir model olarak da kullanılmaktadır (Erol Fidan, 2021: 1952).

6. BULGULAR

Bağımsız denetim raporlarında ve finansal tablo dipnotlarında Covid-19 ile ilgili yapmış oldukları açıklamaların etkilerini değerlendirebilmek adına araştırma kapsamındaki gıda, içecek ve tütün sektöründeki 28, perakende ticaret sektöründeki 11, lokanta ve oteller sektöründeki 10 işletmenin hepsinin 2019 ve 2020 yıllarına ait Altman Z'' skorları hesaplanmış ve skorlarda gerçekleşen değişimin yapılan açıklamalarla uyumu incelenmiştir. İnceleme sonucunda ulaşılan sonuçlara aşağıda yer verilmiştir.

Çalışma kapsamındaki sektörler belirlenirken Covid-19 salgınından olumlu etkilenmesi beklenen sektörler ile olumsuz etkilenmesi beklenen sektör arasında mukayese yapılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda seçilen sektörlerin Altman Z'' skor ortalamaları incelendiğinde olumlu etkilenmesi beklenen sektörlerde 2020 yılının ortalama skorunun 2019 yılına göre artmış olması, olumsuz etkilenmesi beklenen sektörde ise 2020 yılının ortalama skorunun 2019 yılına göre azalmış olması beklenmektedir. Sektörlerin ortalama Altman Z'' skorlarına bakıldığında, beklendiği üzere, Gıda, İçecek ve Tütün ile Perakende Ticaret sektörlerinin 2020 yılı skorlarının 2019 yılına göre arttığı ve Lokanta ve Oteller sektörünün 2020 yılı skorunun 2019 yılına göre düştüğü görülmektedir. Söz konusu değişimler Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. İncelenen Sektör ve Ortalama Altman Z'' Skor İlişkisi

Sektör	2019 Yılı Ortalama Altman Z'' Skoru	2020 Yılı Ortalama Altman Z'' Skoru
Gıda, İçecek ve Tütün	4,83	5,37
Perakende Ticaret	3,10	3,37
Lokanta ve Oteller	5,50	4,53

İnceleme sonucunda araştırma kapsamındaki işletmelerden Covid-19 salgınıyla ilgili açıklama yapmış olanlarının büyük bir çoğunluğunun bu açıklamaları finansal tablo dipnotlarında yaptıkları görülmüştür. İnceleme kapsamındaki işletmelerden yalnızca üçü Covid-19 salgınının etkilerine bağımsız denetim raporlarında yer vermişlerdir. Bu işletmelerden ikisi bağımsız denetim raporlarında “Dikkat Çekilen Hususlar”, biri “Kilit Denetim Konusu” paragrafında Covid-19 salgınının etkisine yer

vermiştir. İşletmelerin Covid-19 salgınıyla ilgili yapmış oldukları açıklamalara göre dağılımları ve yaptıkları açıklamaların Altman Z'' skorlarıyla değerlendirilmesi yapılmıştır.

İşletmelerin buldukları sektörler ile bağımsız denetim raporları ve finansal raporlarında yer alan açıklamalar arasındaki uyum incelenmiştir. Araştırma kapsamındaki sektörlerde yer alan işletmeler yaptıkları açıklamalara göre “Olumlu Açıklama Yapanlar”, “Açıklama Yapmayanlar veya Olumsuz Etkilenmediğini Düşünenler” ve “Olumsuz Açıklama Yapanlar” olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Tablo 3’te bu gruplardaki işletme sayıları, işletmelerin Altman Z'' skorlarında 2019 ve 2020 yılları arasındaki değişimlere göre gösterilmektedir.

Tablo 3. İncelenen Sektör ve Ortalama Altman Z'' Skor İlişkisi

Sektör	Açıklama Durumu	Altman Z'' Skoru Artan	Altman Z'' Skoru Azalan	Toplam
Gıda, İçecek ve Tütün	Olumlu Açıklama Yapanlar	1	2	3
	Açıklama Yapmayanlar veya Olumsuz Etkilenmediğini Düşünenler	15	4	19
	Olumsuz Açıklama Yapanlar	1	5	6
Perakende Ticaret	Olumlu Açıklama Yapanlar	-	-	-
	Açıklama Yapmayanlar veya Olumsuz Etkilenmediğini Düşünenler	5	2	7
	Olumsuz Açıklama Yapanlar	-	4	4
Lokanta ve Oteller	Olumlu Açıklama Yapanlar	-	-	-
	Açıklama Yapmayanlar veya Olumsuz Etkilenmediğini Düşünenler	3	1	4
	Olumsuz Açıklama Yapanlar	1	5	6

Gıda sektöründe yer alan ve Covid-19 salgınının işletmelerine olumlu etkisi olduğunu finansal tablo dipnotlarında belirten üç işletme vardır. Bu işletmelerin birinin (Coca-Cola İçecek A.Ş.) Altman Z'' skorunun 2019 yılına göre arttığı, diğer ikisinin (Anadolu Efes Biracılık ve Malt Sanayii A.Ş. ve Pınar Entegre Et ve Un Sanayii A.Ş.) ise skorlarının önemli büyüklükte olmasa da düştüğü görülmüştür. İki işletmenin finansal tabloları incelendiğinde işletmelerin faaliyet gelirlerinde artış olmasına rağmen söz konusu skor düşüklüğünün, artan banka kredilerinden ve ticari borçlardan kaynaklanmış olabileceği değerlendirilmiştir.

Gıda sektöründe yer alan ve Covid-19 salgınının işletmelerine önemli bir olumsuz etkisi olmadığını belirten yedi işletme vardır. Bu yedi işletmenin altısının (Ekiz Kimya Sanayi ve Ticaret A.Ş., Tat Gıda Sanayi A.Ş., Frigo-Pak Gıda Maddeleri Sanayi ve Ticaret A.Ş., Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş., Ulusoy Un Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve Tukaş Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.) Altman Z'' skoru, sektörlerinde beklenen etkiye paralel olarak artmıştır. Bu işletmeler arasında yer alan bir işletmenin (Taze Kuru Gıda Sanayi

ve Ticaret A.Ş.) Altman Z'' skorunda düşüş görülmüştür. Söz konusu işletmenin finansal tabloları incelendiğinde bu düşüşün, satışların maliyetinde ve faaliyet giderlerinde gerçekleşen artış sonucunda bir önceki yıla göre artan dönem net zararından kaynaklanmış olabileceği değerlendirilmiştir.

Gıda sektöründe yer alan ve Covid-19 salgınıyla ilgili hem bağımsız denetim raporlarında hem de finansal tablo dipnotlarında hiçbir açıklama bulunmayan on iki işletmenin dokuzunun (Dardanel Önentaş Gıda Sanayi A.Ş., Vanet Gıda Sanayi İç ve Dış Ticaret A.Ş., Oylum Sınai Yatırımlar A.Ş., Kent Gıda Maddeleri Sanayii ve Ticaret A.Ş., Kervan Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş., Penguen Gıda Sanayi A.Ş., Selçuk Gıda Endüstri İhracat İthalat A.Ş., Kerevitaş Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve Merko Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.) Altman Z'' skorlarında, buldukları sektörde beklendiği gibi, artış görülmüştür. Diğer üç işletmenin (Kristal Kola ve Meşrubat Sanayi Ticaret A.Ş., Ersu Meyve ve Gıda Sanayi A.Ş. ve Pınar Süt Mamulleri Sanayii A.Ş.) hâsılat ve brüt karları artmasına rağmen faaliyet giderlerinde ve banka kredilerinde meydana gelen artış sebebiyle çok önemli düzeyde olmasa da Altman Z'' skorlarında düşüş gözlenmiştir.

Gıda sektöründe yer alan ve Covid-19 salgınının işletme faaliyetlerine olumsuz etkisi olduğunu belirten altı işletme vardır. Bu altı işletmeden beşinin (Banvit Bandırma Vitaminli Yem Sanayii A.Ş., A.V.O.D. Kurutulmuş Gıda ve Tarım Ürünleri Sanayi Ticaret A.Ş., Konfrut Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş., Pınar Su ve İçecek Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve Türk Tuborg Bira ve Malt Sanayii A.Ş.) Altman Z'' skorlarında düşüş görülmüştür. İşletmelerin skorlarında görülen bu düşüşlerin faaliyet giderlerinde, satışların maliyetinde, banka kredilerinde ve diğer yükümlülüklerde meydana gelen artışlardan kaynaklandığı görülmüştür. Covid-19 salgınının AVM kira gelirleri açısından olumsuz etkileri olabileceğini açıklayan bir işletmenin (Fade Gıda Yatırım Sanayi Ticaret A.Ş.) ise beklenenin aksine satışlarında ve ticari alacaklarında meydana gelen artış sebebiyle Altman Z'' skorunun arttığı görülmüştür.

Perakende sektöründe yer alan işletmelerden dört tanesi Covid-19 salgınının işletmelerine önemli bir olumsuz etkisi olmadığını belirtmiştir. Bu dört işletmenin üçünün (Casa Emtia Petrol Kimyevi ve Türevleri Sanayi Ticaret A.Ş., Teknosa İç ve Dış Ticaret A.Ş., Şok Marketler Ticaret A.Ş.) Altman Z'' skorları, buldukları sektörde beklendiği gibi, artmıştır. Altman Z'' skoru düşen bir işletmenin (Milpa Ticari Sınai Ürünler Pazarlama Sanayi ve Ticaret A.Ş.) finansal tabloları incelendiğinde işletmenin brüt kar ve zararında anlamlı bir değişiklik olmadığı, ancak skordaki düşüklüğün şirketin sahip olduğu yatırım amaçlı gayrimenkullerde 2020 yılında meydana gelen değer artış tutarının, bir önceki yıla göre daha düşük olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Perakende sektöründe yer alan ve Covid-19 salgınıyla ilgili hem bağımsız denetim raporlarında hem de finansal tablo dipnotlarında hiçbir açıklama yer almayan üç işletmeden ikisinin (Carrefoursa

Carrefour Sabancı Ticaret Merkezi A.Ş. ve Bim Birleşik Mağazalar A.Ş.) Altman Z'' skorlarının, sektörde beklendiği üzere, bir önceki yıla göre arttığı ve çok önemli bir düzeyde olmasa da düşüş olan bir işletmenin (Migros Ticaret A.Ş.) Altman Z'' skorundaki düşüşün banka kredileri ve ticari borçlardaki artışla beraber geçmiş yıl zararlarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Perakende sektöründe yer alan dört işletme (Bizim Toptan Satış Mağazaları A.Ş., Vakko Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi İşletmeleri A.Ş., Mepet Metro Petrol ve Tesisleri Sanayi Ticaret A.Ş. ve Mavi Giyim Sanayi ve Ticaret A.Ş.), bağımsız denetim raporlarında ve finansal tablo dipnotlarında Covid-19 salgınının işletme faaliyetlerine olumsuz etkisinin olduğunu belirtmiştir. Söz konusu dört işletmenin ikisi hazır giyim perakendecisi, birisi petrol ve dinlenme tesisi, birisi de toptan satış mağazasıdır. Söz konusu işletmelerin Altman Z'' skorlarında görülen düşüş, salgın sürecindeki kapanmaların hazır giyim ve petrol talebinde yarattığı azalma ve toptan satışların en büyük alıcısı olan ev dışı tüketim sektöründe yer alan müşterilerin işyerlerini kapatmasından kaynaklanmış olabilir.

Turizm sektöründe Covid-19 salgınının işletme faaliyetlerine önemli bir olumsuz etkisinin olmadığını belirten bir işletme (Avrasya Petrol ve Turistik Tesisler Yatırımlar A.Ş.) bulunmaktadır. Söz konusu işletmenin Altman Z'' skorunda çok önemli bir düzeyde olmasa da artış görülmüştür.

Turizm sektöründe yer alan ve Covid-19 salgınıyla ilgili hem bağımsız denetim raporlarında hem de finansal tablo dipnotlarında hiçbir açıklama yer almayan üç işletmenin birinin (Ulaşlar Turizm Yatırımları ve Dayanıklı Tüketim Malları Ticaret Pazarlama A.Ş.) Altman Z'' skorunda sektörde beklenen düşüşe paralel olarak bir düşüş görülmüştür. Hasılatının yarıdan fazla seviyede düşmesine ve esas faaliyet zararının önemli seviyede artmasına rağmen Altman Z'' skorunda az da olsa yükselme olan diğer işletmenin (Tek-Art İnşaat Ticaret Turizm Sanayi ve Yatırımlar A.Ş.) skorunda görülen bu artışın uzun vadeli borçlanmaların artmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Altman Z'' skorunda anlamlı artış olan bir diğer işletmenin (Etiler Gıda ve Ticari Yatırımlar Sanayi ve Ticaret A.Ş.) skorunda gerçekleşen artışın yüksek miktarda sermaye artırımı yapılmasından kaynaklandığı değerlendirilmiştir.

Turizm sektöründe yer alan ve Covid-19 salgınının işletme faaliyetlerine olumsuz etkisinin olduğunu belirten altı işletmenin beşinin (Marmaris Altinyunus Turistik Tesisler A.Ş., Merit Turizm Yatırım ve İşletme A.Ş., Kuştur Kuşadası Turizm Endüstri A.Ş., Petrokent Turizm A.Ş. ve Altın Yunus Çeşme Turistik Tesisler A.Ş.) Altman Z'' skorunda 2019 yılına göre düşüş gözlenmiştir. Covid-19 salgınından olumsuz etkilendiğini belirtip Altman Z'' skorunda artış gözlemlenen işletmenin (Martı Otel İşletmeleri A.Ş.) finansal tabloları incelendiğinde, skordaki artışın şirkette hissedarlar tarafından sermaye artırımı yapılmasından kaynaklandığı görülmüştür.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma kapsamındaki işletmelerin Covid-19 salgını sürecinde finansal tablolarının ve bağımsız denetim raporlarının söz konusu işletmelerin salgından etkilenme durumlarını yansıtır yansıtmadığını tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada finansal tabloların Covid-19 salgınının etkileri bağlamında gerçeğe uygun bir şekilde düzenlenip düzenlenmediği ve bağımsız denetim raporlarının Covid-19 salgınının etkileri bağlamında paydaşların güvenilir bilgi beklentilerine yanıt verecek bir içeriğe sahip olup olmadığı inceleme konusu edilmiştir.

Bunun için salgından ekonomik anlamda farklı şekilde etkilenmiş olan gıda ve perakende sektörleri ile turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal performanslarıyla bu işletmelerin bağımsız denetim raporları ve finansal raporlarında yer alan Covid-19 salgınıyla ilgili açıklamalar arasındaki uyum değerlendirilmiştir.

Literatürde ülkemizde Covid-19 salgınının, bağımsız denetim sürecinin aşamaları ve bağımsız denetim raporunun içeriği üzerinde önemli etkileri olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Dolayısıyla denetimin planlanması, risk değerlendirme süreci, muhasebe tahminlerinin denetimi, denetim kanıtlarının niteliği ve niceliği, kilit denetim konuları, işletmenin sürekliliği esasının denetlenmesi ve denetim raporunun hazırlanması aşamalarının her birinin önemli ölçüde etkilendiği salgın sürecinde, alışlagelmiş iş yapış şekillerine alternatif uygulamalar geliştirilerek salgının denetim sürecine olan olumsuz etkilerinin azaltılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada elde edilen bulguların da literatürde yer alan çalışmalarda yukarıda sözü edilen çerçevede ulaşılan sonuçlara paralel olduğu, yani işletmelerle ilgili çıkar gruplarının Covid-19 salgınının etkileri bağlamında ihtiyaç duydukları güvenilir bilginin temini açısından hem finansal raporların hem de bağımsız denetim raporlarının gerekli içeriğe sahip oldukları değerlendirilmiştir.

Şöyle ki; bu araştırma kapsamındaki gıda sektöründe yer alan 28 işletmenin bağımsız denetim raporları ve finansal raporları incelendiğinde, Covid-19 salgınıyla ilgili yapılan açıklamaların faaliyet sonuçlarıyla ve finansal performanslarıyla uyumlu olduğu görülmüştür. Altman Z skorlarında beklenenin aksine değişiklik görülen işletmelerin birçoğunun skorlarındaki bu değişimin, işletmelerin hâsılatlarındaki artışa rağmen artan banka kredileri, ticari borçlar ve faaliyet giderlerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Perakende sektöründe araştırma kapsamındaki 11 işletmenin yedisi, sektörde beklendiği üzere Covid-19 salgınından olumsuz etkilenmemiştir. Bu işletmelerden Altman Z skorunda düşüş görülen iki işletmenin skorlarındaki bu düşüşün, satışların düşmesinden kaynaklanmadığı, banka kredilerindeki artış ve gayrimenkul değer artış tutarlarındaki düşüş gibi nedenlerden kaynaklandığı görülmüştür.

Sektörde yer alan ve Covid-19 salgınından olumsuz etkilendiğini belirten dört işletme, giyim perakendeciliği, petrol ve dinlenme tesisi işletmeciliği, toptan satış mağazacılığı gibi faaliyetlerde bulunmaktadır.

Araştırma kapsamındaki turizm sektöründe faaliyet gösteren 10 işletmenin altısı Covid-19 salgınından olumsuz etkilendiğini açıklamıştır. Bu işletmelerin Altman Z skorları, sektörde de beklendiği üzere, düşüş göstermiştir. Söz konusu sektörde yer alan ve Altman Z skorlarında artış gözlemlenen işletmelerin skorlarının yüksek çıkmasının, bu işletmelerde yüksek miktarda sermaye artırımını yapılmasından veya uzun vadeli borçlanmalarla finansman sağlanmasından kaynaklandığı görülmüştür.

Covid-19 salgını gibi küresel çaplı kriz dönemlerinde işletmelerin finansal raporlarının gerçeği yansıtması, özellikle işletme ile ilgili finansal ve finansal olmayan bilgilere ihtiyaç duyan tüm paydaşların yanıtılmaması açısından hayati önem taşımaktadır. Bu süreçte bağımsız denetim raporlarının paydaşlar için ne denli önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Bu itibarla araştırma kapsamındaki işletmelerin, finansal raporlarında Covid-19 salgınının etkilerinin yansıtılması bağlamında yapmış oldukları açıklamaların söz konusu işletmelerin içinde buldukları durumu yansıttığı sonucuna varılmıştır.

Öte yandan bağımsız denetim firmalarının bağımsız denetim raporlarında Covid-19 salgınının etkilerinin yansıtılması bağlamında yapmış oldukları açıklamaların da denetimi yapılan işletmelerin içinde buldukları durumu yansıttığını söylemek mümkündür.

Dolayısıyla araştırma kapsamında inceleme konusu edilen halka açık şirketlerde Covid-19 salgınının etkileri ile ilgili dipnot açıklamaları bağlamında denetim faaliyetlerinde salgın koşullarına rağmen belirli bir kalitenin yakalandığı söylenebilir.

Böylece şirketlerin finansal raporları ile finansal raporlara ilişkin bağımsız denetim raporlarının Covid-19 salgınının etkileri ile ilgili dipnot açıklamaları bağlamında paydaşların beklentilerine uygun olduğu yönünde tespitlere ulaşılmıştır. Bilindiği üzere denetim faaliyetleri ile paydaşların denetimden beklentileri arasındaki boşluğun ortadan kaldırılması bağımsız denetim faaliyetlerinin kalitesi ile ilgili en önemli göstergelerden biridir. Benzer bir kaliteye halka açık olmayan şirketlerde de ulaşıp ulaşılmadığının tespit edilmesi gerekmektedir.

Halka açık olmayan şirketlerin bağımsız denetimden geçmiş finansal tablolarının Kamu Gözetim Kurumu'nun Finansal Raporlama Sistemi gibi bir portal üzerinden erişilebilir kılınması halinde bu şirketler için de benzer çalışmalar yapılması mümkün olabilir. Bu gibi çalışmalar hem bağımsız denetim kalitesinin hem de şeffaflığın artırılmasına yarar sağlayacaktır.

YAZARLARIN BEYANI

Bu çalışmada, Araştırma ve Yayın etiğine uyulmuştur, çıkar çatışması bulunmamaktadır ve bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

AUTHORS' DECLARATION

This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support.

YAZARLARIN KATKILARI

Çalışma Konsepti/Tasarım- BAA, MÖ; Yazı Taslağı- BAA, MÖ; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- BAA, MÖ; Son Onay ve Sorumluluk- BAA, MÖ.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

Conception/Design of Study- BAA, MÖ; Drafting Manuscript- BAA, MÖ; Critical Revision of Manuscript- BAA, MÖ; Final Approval of Accountability- BAA, MÖ.

KAYNAKÇA

- Abbas, J., Mubeen, R., Ioremer, P. T., Raza, S. ve Mamirkulova, G. (2021). Exploring the Impact of Covid-19 on Tourism: Transformational Potential and Implications for a Sustainable Recovery of the Travel and Leisure Industry. *Current Research in Behavioral Sciences*, 2:100033, 1-11. doi:10.1016/j.crbeha.2021.100033
- Altman, E. I. (1968). Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. *The Journal of Finance*, 23/4, 589-609.
- Altman, E. I. (2000). Predicting Financial Distress of Companies: Revisiting Z-Score and ZETA Models. Stern School of Business, Newyork University, 1-54.
- Ataman, B., Gökçen, G. ve Şimşek, K. (2022). The Impacts of the Covid-19 Pandemic on Sectoral Performance: A Review on the BIST Sectors in Turkey. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/2, 253-269. doi:10.29106/fesa.1105014
- Aytaç, A. (2022). Muhasebe Tahminlerinin Denetimi ve Bir Uygulama (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.

- Baker, S. R., Farrokhnia, R. A., Meyer, S., Pagel, M. ve Yannelis, C. (2020). How Does Household Spending Respond to an Epidemic? Consumption During the 2020 Covid-19 Pandemic. *The Review of Asset Pricing Studies*, 10, 834-862. doi:10.1093/rapstu/raaa009
- Bareket-Bojmel, L., Shahar, G. ve Margalit, M. (2020). Covid-19 Related Economic Anxiety is as High as Health Anxiety: Findings from the USA, the UK, and Israel. *International Journal of Cognitive Therapy*, 14, 566-574.
- Chaudhary, M., Sodani, P. R. Ve Das, S. (2020). Effect of Covid-19 on Economy in India: Some Reflections for Policy and Programme. *Journal of Health Management*, 22/2, 169-180.
- Demir, Z. (2020). Covid-19'un TFRS Kapsamındaki Finansal Raporlamaya Olan Etkileri ve TMS Kapsamında Denetçinin Dikkate Alması Gereken Hususların Değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 20/61, 255-278.
- Doruk, Ö. T. (2022). Covid-19'un Finansal Performansa Etkisi: Gıda Sektörü Firmaları İçin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 22/66, 67-82. doi:10.55322/mdbakis.1019158
- Duro, J. A., Perez-Laborda, A., Turrion-Prats, J. ve Fernández-Fernández, M. (2021). Covid-19 and Tourism Vulnerability. *Tourism Management Perspectives*, 38:100819, 1-12. doi:10.1016/j.tmp.2021.100819
- Erol Fidan, M. (2021). BİST'te İşlem Gören Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri Sektörü İşletmelerinin Altman-Z Skor Yöntemi ile Finansal Başarısızlık Tahmini. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13/3, 1945-1969. doi:10.20491/isarder.2021.1239
- Gençyürek Erdoğan, M. (2020). Covid-19 Döneminde E-Ticaret ve Dijital Reklam Yatırımları. *Selçuk İletişim Dergisi*, 13/3, 1296-1318. doi:10.18094/josc.776605
- Gün, S. ve Tutcu, A. (2021). Covid-19 Sürecinde Turizm Sektörü ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4/6, 530-543.
- Hauschild, D. (2013). Altman Z-Score: Not Just for Bankruptcy. AMPros Corporation, 1-21.
- International Monetary Found (2021, Mart). World Economic Outlook – Managing Divergent Recoveries. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/03/23/world-economic-outlook-april-2021> (Erişim Tarihi: 07.03.2023).
- Jaipura, S., Parida, R. Ve Ray, Pritee. (2020). The Impact of Covid-19 on Tourism Sector in India. *Tourism Recreation Research*, 46/2, 245-260. doi:10.1080/02508281.2020.1846971

- Kandil Göker, İ. E., Eren, B. S. ve Karaca, S. S. (2020). The Impact of the Covid-19 (Coronavirus) on The Borsa Istanbul Sector Index Returns: An Event Study. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19, Covid-19 Special Issue, 14-41. doi:10.21547/jss.731980
- Karakaya, G. (2020). Covid-19 Gündeminde İşletme Sürekliliği ve Bağımsız Denetim İlişkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19/37-Bahar (Covid-19 Özel Ek), 14-29.
- Karmaker, C. L., Ahmed, T., Ahmet, S., Ali, S. M., Moktadir, M. A. ve Kabir, G. (2021). Improving Supply Chain Sustainability in the Context of Covid-19 Pandemic in an Emerging Economy: Exploring Drivers Using an Integrated Model. *Sustainable Production and Consumption*, 26, 411-427.
- Kılıç, Y. (2020). Borsa İstanbul'da Covid-19 (Koronavirüs) Etkisi. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 5/1, 66-77.
- Kutay, N. ve Tektüfekçi, F. (2021). Covid-19 Salgın Sürecinde Borsa İstanbul Turizm Endeksi İşletmeleri Finansal Tabloları ve Bağımsız Denetçi Raporları Üzerinde Etkinin Bütüncül Yaklaşımla İncelenmesi. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 5(Özel Sayı), 73-97. doi:10.30625/ijctr.955217
- Lu, J., Xiao, Xiao., Xu, Zixuan., Wang, Chenqi., Zhang, Meixuan. ve Zhou, Yang. (2021). The Potential of Virtual Tourism in the Recovery of Tourism Industry During the Covid-19 Pandemic. *Current Issues in Tourism*, 1-17. doi:10.1080/13683500.1959526
- Parlak, N. (2021). Covid-19'un Bağımsız Denetim Raporuna ve Denetçinin Görüşüne Etkisi: BİST'te Bir Araştırma. *Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3/1, 34-41.
- Selimoğlu, S. ve Orhan, A. (2015). Finansal Başarısızlığın Oran Analizi ve Diskriminant Analizi Kullanılarak Ölçülmesi: BİST'de İşlem Gören Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 66, 21-40.
- Tekin, Y. (2021). Covid-19 Sürecinde Turizm Sektörü ve Turizm Eğitiminde Yenilikçi Uygulamalar. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4/9, 876-888. doi:10.26677/TR1010.2021.804
- Terzi, S. (2011). Finansal Rasyolar Yardımıyla Finansal Başarısızlık Tahmini: Gıda Sektöründe Ampirik Bir Araştırma. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15/1, 2-18.
- TÜİK (2021, Ocak). Turizm İstatistikleri, IV.Çeyrek: Ekim-Aralık ve Yıllık, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-İstatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2020-37438> (Erişim Tarihi: 06.03.2023).

- TÜİK (2022, Ocak). Turizm İstatistikleri, IV.Çeyrek: Ekim-Aralık ve Yıllık, 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2021-45785> (Erişim Tarihi: 06.03.2023).
- TÜİK (2023, Ocak). Turizm İstatistikleri, IV.Çeyrek: Ekim-Aralık ve Yıllık, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-IV.Ceyrek:-Ekim-Aralik-ve-Yillik,-2022-49606> (Erişim Tarihi: 06.03.2023).
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (2020, Aralık). Covid-19 Sürecinde Türkiye ve Dünya Turizmi Değerlendirmesi. <https://www.tursab.org.tr/assets/assets/uploads/arastirmalar/covid-19-surecinde-turkiye-ve-dunya-turizmi.pdf> (Erişim Tarihi: 16.02.2021).
- Tüsiad (2021, Haziran). Perakendenin Geleceği Mevcut Durum, Beklentiler ve Politika Önerileri. https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/download/9616_08419201b053741c294bbdfc213b041d (Erişim Tarihi: 05.11.2021).
- Urfa, A. M., Can, E. ve Yüceol, N. (2021). Covid-19 Salgını Bağlamında Türkiye’de Turizm Sektörünün Swot Analizi. *Aydın Adnan Menderes University Journal of Travel and Tourism Research*, 18, 22-50.
- World Tourism Organization (2021, Mart). Tourist Arrivals Down 87% in January 2021 as UNWTO Calls For Stronger Coordination to Restart Tourism. <https://www.unwto.org/news/tourist-arrivals-down-87-in-january-2021-as-unwto-calls-for-stronger-coordination-to-restart-tourism> (Erişim Tarihi: 14.11.2021).
- Yaroğlu, Z. ve Kurt, G. (2022). Covid-19 Pandemisinin BDS 570 İşletmenin Sürekliliği Standardı Kapsamında BİST’te İşlem Gören Şirketlerin Denetim Raporlarına Etkisi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 22/16, 171-194. doi:10.55322/mdbakis.982862